

Hassan v. The U.K. תקציר פסק הדין בעניין

רועי אריאב*

מבוא

ה-Grand Chamber של בית הדין האירופי לזכויות אדם נתן את פסקתו בעניין Hassan v. the UK ביום ה-16 בספטמבר 2014.¹ בית הדין דן בטענת העותר שלפיה בריטניה הפרה את זכויותיו של אחיו לחיים ולחירות וכן אחראית לעינויים שעבר האח לאחר שנעצר בעיראק על ידי כוחות בריטים בחודש אפריל 2003. בית הדין דחה את העתירה וקבע כי בריטניה אינה אחראית להפרות האמורות.

עובדות המקרה

במרץ 2003 החלה מלחמת עיראק השנייה כשכוחות קואליציה של כמה מדינות מערביות (בריטים ואמריקנים בעיקר) פלשו לעיראק על מנת למוטט את משטרו של סדאם חוסיין. ב-1 במאי אותה שנה, מדינות הקואליציה הכריזו על סיום הלחימה בעיראק. עוד קודם להכרזה זו, ב-22 באפריל 2003, כוח בריטי ביצע פעילות לאיתור מבוקשים בעיר בצרה לאחר שהלחימה באזור כבר הסתיימה. הכוח הבריטי התקרב לביתו של העותר, שהיה בכיר במפלגת הבעת' העיראקית, בעת שהעותר עצמו לא היה

* תואר שני במשפטים (LL.M.), תואר שני ביחסים בין-לאומיים (M.A.) ותואר ראשון במשפטים ויחסים בין-לאומיים (LL.B.) כולם מהאוניברסיטה העברית. פרקליט במחלקה לתפקידים מיוחדים (בין-לאומי) בפרקליטות המדינה. העמדות המובעות בהארת פסיקה זו הן של הכותב בלבד.
¹ Hassan V. The United Kingdom, App. No. 29750/09 Reports of Judgments and Decisions 2014 (2014), available at <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-146501>. (להלן: עניין חסן).

בבית. הכוחות הבריטים עצרו את אחיו של העותר, טארק, אשר נשאר לשמור על הבית. לטענת הבריטים טארק נעצר כאשר ברשותו רובה מסוג קלצ'ניקוב. לטענת העותר טארק נעצר על מנת להפעיל לחץ על העותר להסגיר את עצמו.

טארק נלקח למחנה מעצר אמריקני בעל שמונה מתחמים שונים, חלקם בשליטה בריטית. על פי הנהלים באותה עת, נערך לטארק הליך מיון על מנת לקבוע אם הוא שבוי מלחמה ואם הוא מהווה סכנה ביטחונית. בתום הליך המיון נקבע כי הוא אינו זכאי למעמד שבוי מלחמה, כיוון שהוא אינו מהווה סכנה ביטחונית וכי ניתן לשחררו. ביום 25 באפריל 2003, לאחר הליך המיון, טארק הושם בחלק של מחנה המעצר המיועד לאזרחים. למרות מחלוקת בין הצדדים באשר לתאריך שחרורו של טארק ממעצר, בית הדין האירופי קבע כי טארק שוחרר על ידי הכוחות הבריטים ב-2 במאי 2003. גופתו של טארק נמצאה בחודש ספטמבר, במיקום המרוחק כ-700 קילומטר ממחנה המעצר. נמצאו עליה סימני התעללות ואלימות קשים.²

דיון

העותר טען, ראשית, כי האמנה האירופית לזכויות אדם חלה על פעולותיה של בריטניה ביחס לאחיו ושנית כי בריטניה אחראית למותו של טארק, לעינויים שעבר, ולהפרת זכותו לחירות מכיוון שנעצר ללא עילה.³ הטענות בדבר אחריות בריטניה למותו ולהתעללות שעבר נדחו במהרה, לאור הקביעה העובדתית שטארק הפסיק להיות בחזקת הבריטים כמה חודשים לפני מותו, ולאור הקביעה שגופתו נמצאה במרחק רב מהאזור שבשליטה בריטית.⁴ לפיכך, עיקר ההליך התנהל סביב שאלת תחולת האמנה האירופית על מעצרו של טארק וסביב הטענה כי מעצרו הפר את הזכות לחירות המנויה בסעיף 5 לאמנה.

² שם, פס' 10–29.
³ שם, פס' 59–60.
⁴ שם, פס' 62–64.

תקציר

בריטניה טענה בראש ובראשונה כי האמנה אינה חלה בנסיבות המקרה.⁵ לטענתה, במצב של עימות מזוין בין-לאומי פעיל⁶ דיני זכויות האדם אינם חלים. בית הדין דחה טענה זו וקבע כי נסיבות המקרה נכנסות לגדרי אחד החריגים המוכרים לעיקרון התחולה הטריטוריאלית: העיקרון של "שליטה אפקטיבית של סוכני המדינה". זאת, כיוון שהחל מרגע המעצר אחיו של העותר היה נתון לשליטה מוחלטת של חיילים בריטים שפעלו בשם הממשלה.⁷

לאחר הקביעה העקרונית שהאמנה חלה על מעשיה של בריטניה, פנה בית הדין לנתח את הטענות בדבר זכותו של העותר לחירות. סעיף 5(1) לאמנה האירופית קובע רשימה סגורה של עילות מעצר.⁸ העותר טען כי מעצר של שבוי מלחמה או של אזרח המהווה סכנה לביטחון אינו נכנס לגדרי אף אחת מהעילות של סעיף 5(1), לא כל שכן מעצר על מנת לבחון אם אדם הוא שבוי או מסוכן. לפיכך, נטען כי עצם המעצר מפר את האמנה. בנוסף, העותר טען כי הופרו גם הזכויות הפרוצדוראליות המנויות בסעיף 5, כגון הזכות לנהל הליכים בבית משפט על מנת לתקוף את חוקיות המעצר.⁹

בריטניה מצדה טענה שתי טענות חלופיות, שתיהן נוגעות לשאלת היחס בין דיני זכויות האדם לבין המשפט הבין-לאומי ההומניטרי. ראשית, נטען כי ההסדר הקבוע בסעיף 5 מוחלף לחלוטין על ידי ההסדרים הקבועים במשפט הבין-לאומי ההומניטרי – קרי אמנת ג'נבה השלישית (בנוגע לשבויי מלחמה) וסעיף 78 לאמנת ג'נבה הרביעית (בנוגע לאנשים המהווים סכנה ביטחונית).¹⁰ לחילופין, בריטניה טענה כי על בית הדין לפרש את האמנה האירופית תוך התחשבות במשפט הבין-לאומי ההומניטרי שחל על

5 שם, פס' 70–73.

6 ולא במצב של כיבוש שהחל לדבריה רק עם ההכרזה על סיום הלחימה ב-1 במאי.

7 עניין חסן, לעיל ה"ש 1, פס' 76.

8 ראו [European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, art. 5\(1\), ETS 5; 213 U.N.T.S 221](#)

9 עניין חסן, לעיל ה"ש 1, פס' 81–85.

10 שם, פס' 87–88.

הסיטואציה. בהקשר זה נטען כי יש לקרוא את העילות של סעיף 5, ובמיוחד העילה הקבועה בסעיף קטן (C) (מעצר של אדם על מנת לברר אם ביצע עברה או לשם מניעת ביצוע עברה) כחלה על מעצר של אדם אשר יש לברר את זכאותו למעמד של שבוי מלחמה או החשוד כמהווה כסכנה ביטחונית.¹¹

בית הדין בחן את שאלת המשמעות שיש לתת לזכות לחירות תחת האמנה האירופית בעת עימות מזוין בין-לאומי לפי העקרונות הרגילים של פרשנות אמנות המנויים באמנת וינה בדבר דיני אמנות.¹² בית הדין סקר, בין היתר, את הפרקטיקה של המדינות עובר לחתימה על האמנה והסיק כי אף מדינה לא "גרעה" (derogated) מחובותיה על פי האמנה על מנת להשתמש בסמכותה לעצור אנשים במסגרת עימות מזוין. בית הדין הגיע אל אותה המסקנה גם מבחינת התנהגות המדינות ביחס לזכות לחירות המנויה באמנה בדבר זכויות אזרחיות ופוליטיות.¹³

לאחר מכן, בית הדין ציין את הכלל שלפיו יש לפרש הסכם תוך התחשבות בכללים אחרים של המשפט הבין-לאומי שחלים על הסיטואציה.¹⁴ בית הדין קובע כי לאור הקיום והתחולה המשותפים של שתי מערכות הדינים, יש ליישב במידת האפשר, בין רשימת העילות המנויה בסעיף 5 לבין סמכויות המעצר לפי המשפט ההומניטרי.¹⁵ בנוסף, מבלי לפרט כיצד בדיוק העילות מתיישבות זו עם זו, קבע בית הדין כי ניתן לפרש את סעיף 5 ככולל את עילות המעצר לפי הדין ההומניטרי. לפיכך, שופטי הרוב קובעים

11 שם, פס' 89–90.

12 שם, פס' 100.

13 שם, פס' 101.

14 שם, פס' 102–104.

15 By reason of the co-existence of the safeguards provided by " פס' 104 שם, international humanitarian law and by the Convention in time of armed conflict, the grounds of permitted deprivation of liberty set out in subparagraphs (a) to (f) of that provision should be accommodated, as far as possible, with the taking of prisoners of war and the detention of civilians "who pose a risk to security under the Third and Fourth Geneva Conventions

תקציר

שהמעצר של טארק עלה בקנה אחד עם הוראות הדין ההומניטרי ולכן לא היווה הפרה של האמנה.¹⁶

ארבעת שופטי המיעוט הסכימו עם קביעות שופטי הרוב באשר לסמכות השיפוט של בית הדין, אולם חלקו על המסקנה כי הזכות לחירות לא הופרה במקרה זה. שופטי המיעוט טענו שנוסח סעיף 5(1) לאמנה, המונה רשימה סגורה של עילות מעצר, אינו מאפשר שום פירוש שיכיל גם את עילות המעצר לפי הדין ההומניטרי.¹⁷ במקרה כזה, אם אנגליה מעוניינת להשתמש בסמכויות מעצר לפי הדין ההומניטרי באופן שאינו עולה בקנה אחד עם הלשון המפורשת של בסעיף 5(1)האמנה, האפשרות היחידה שעמדה בפניה היא גריעה רשמית לפי סעיף 15 לאמנה.

¹⁶ שם, פס' 108–111.

¹⁷ ראו Hassan V. The United Kingdom, 29750/09, Partly Dissenting Opinion of Kalaydjieva, 16, Judge Spano Joined by Judges Nicolaou, Bianku and Reports of Judgments and Decisions 2014 (2014).